

UOT 316

[https://doi.org/10.30546/ifs.2025.1\(44\).86](https://doi.org/10.30546/ifs.2025.1(44).86)

AZƏRBAYCANIN SUVERENLİYİNİN DE-FAKTO VƏ DE-YURE TƏMİN OLUNMASI PROBLEMİ

Xanımağa İsmayılova

AMEA Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutu, **Azərbaycan**

xanimagaismayilova772@gmail.com

orcid ID-0000-0002-8657-1220

Xülasə. Bu məqalə 2024-cü il dekabrın 28-də Azərbaycan Respublikasında 2025-ci ilin “Konstitusiya və Suverenlik İli” elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin imzaladığı Sərəncamla bağlı dövlət suverenliyinə, onun Azərbaycanda de-yure təmin olunmasının təhlilinə həsr olunmuşdur. Ermənistan tərəfindən torpaqlarımızın 20 faizinin 30 ilə yaxın işğal altında qalması Azərbaycanın suverenliyini de-fakto etmiş, torpaqlarımızın işğaldan azad edilməsi ilə ölkəmizin ərazi bütövlüyü, suverenliyi de-yure bərpa edilmişdir. 2024-cü il sentyabrın 20-si Azərbaycan Respublikasında Dövlət Suverenliyi Günü elan edilmişdir. Məqalədə suverenliyin konstitusiyaya əsasları haqqında daha ətraflı məlumat verilir və göstərilir ki, suverenlik dövlətin çox mühüm təməlidir.

Açar sözlər: dövlət, Prezident, konstitusiya, suverenlik, de-fakto, de-yure

ПРОБЛЕМА ОБЕСПЕЧЕНИЯ ДЕ-ФАКТО И ДЕ-ЮРЕ СУВЕРЕНИТЕТА АЗЕРБАЙДЖАНА

Ханымага Исмаилова

Резюме. Данная статья посвящена анализу государственного суверенитета Азербайджана и его де-юре, в связи с подписанным Президентом Азербайджанской Республики Ильхамом Алиевым Указом от 28 декабря 2024 года об объявлении 2025 года «Годом Конституции и суверенитета» в Азербайджанской Республике. Тот факт, что почти 30-летняя оккупация 20 процентов наших земель, в результате агрессии Армении против Азербайджана, не позволяла применять суверенные права Азербайджанской Республики на этих территориях - де-факто, а с освобождением наших земель от оккупации, территориальная целостность и суверенитет нашей страны были восстановлены - де-юре. 20 сентября 2024 года объявлен Днем Государственного Суверенитета Азербайджанской Республики. В статье более подробно представлена информация о конституционных основах суверенитета и показано, что суверенитет является важнейшей основой государства.

Ключевые слова: государство, президент, конституция, суверенитет, де-факто, де-юре

THE PROBLEM OF ENSURING THE DE FACTO AND DE JURE SOVEREIGNTY OF AZERBAIJAN

Khanimagha Ismailova

Abstract. This article is dedicated to the analysis of state sovereignty and its de jure implementation in Azerbaijan in connection with the decree signed by the President of the Republic of Azerbaijan, Ilham Aliyev on December 28, 2024, declaring 2025 as the “Year of the Constitution and Sovereignty.”

The occupation of 20 percent of Azerbaijan’s territory by Armenia for largely 30 years rendered Azerbaijan’s sovereignty de facto.

However, with the liberation of these lands, the territorial integrity and sovereignty of the country were restored de jure. On September 20, 2024, Azerbaijan declared the State Sovereignty Day. The article provides more detailed information on the constitutional foundations of sovereignty

Keywords: State, President, constitution, sovereignty, de facto, de jure

Suverenlik və ərazi bütövlüyü hər bir dövlətin həyatı və fəaliyyəti üçün əsas əhəmiyyət kəsb edir, çünki onun bünövrəsini təşkil edir, onsuz dövlət mövcud ola bilməz. Onların de-yure reallaşması Azərbaycanın milli təhlükəsizliyinin təmin edilməsi sahəsində əsas vəzifələrdən biridir. De-yure – qanuni olaraq beynəlxalq hüquqda dövlətin və ya hökumətin tam rəsmi tanınmasıdır. De-fakto – əslində, beynəlxalq hüquqda dövlətin və ya hökumətin rəsmi, lakin natamam tanınması mənasını verən tanınma formalarından biridir. Adətən, de-fakto tanınma müvəqqəti xarakter daşıyır, de-yure tanınmadan əvvəl bir növ keçid mərhələsidir.

“Suverenliyi dövlətin, ictimai siyasi hakimiyyətin keyfiyyəti kimi, dövlətin bir növ “ödəmə qabiliyyəti” ilə, onun təsisatlarının öz iradəsi əleyhinə, de-fakto və ya de-yure milli dövlətçilikdən kənar fəaliyyət göstərən hər hansı digər subyektlərin özbaşınalığı olmadan bütün siyasət miqyasını həyata keçirmək qabiliyyəti ilə əlaqələndirmək olar. Burada suverenlik milli hakimiyyət orqanlarının həlledici kənar müdaxilə olmadan daxili və xarici siyasəti həyata keçirmək qabiliyyəti ilə təmsil olunur” (4).

Suverenlik dövlətin elə bir fundamental keyfiyyətidir ki, dövlət-hüquqi inkişafın müasir demokratik paradigmasında ümumi müzakirə olunan bütün digərlərinin meydana çıxmasını əvvəlcədən müəyyən edir. Belə nəticəyə gəlmək əqlabatandır ki, suverenlik özünü hansı formada təzahür etdirməsindən asılı olmayaraq – özəl və ya ictimai hüquqda təhlükəsizliyin və ədalətin, iqtisadi rifahın və s. təzahürüdür.

“Dövlət suverenliyi (alm. Souveränität, fransızcadan: souverainete - ali hakimiyyət) dövlətin daxili və xarici siyasət fəaliyyətində müvafiq formalarda təzahür edən dövlət hakimiyyətinin aliliyi və müstəqilliyidir. “Suverenlik” termini dövlət və hüquqi mənada ilk dəfə 16-cı əsrdə fransız alimi J. Boden tərəfindən tətbiq edilmişdir. Suverenlik ideyası burjuaziya tərəfindən mütləqiyyətə və feodalizmə qarşı mübarizədə kütlələri öz tərəfinə çəkmək üçün istifadə olunurdu. Müxtəlif sosial-iqtisadi formasiyalarda suverenlik müxtəlif məzmun kəsb edir. Çünki həlledici amil dövlət hakimiyyətinin sosial mahiyyəti və verilmiş cəmiyyətin iqtisadi strukturudur” (5).

Suverenlik ilk növbədə dövlətin öz funksiyalarını həyata keçirməsi qaydasında həyata keçirilir. Lakin o, daha çox dövlət hüquqları, o cümlədən suveren hüquqlar sistemində özünü göstərir. Məhz dövlət hakimiyyətinin faktiki həyata keçirilməsini təmin edən dövlətin səlahiyyətləridir. Cəmiyyətdə qanunun və qaydanın bərqərar olması, vəzifəli şəxslərə, ictimai təşkilatlara və vətəndaşlara hüquqlar verilməsi və vəzifələr qoyulması – bütün bunlar dövlət hakimiyyətinin aliliyini, onun hər hansı digər hakimiyyət münasibətlərinə (məsələn, ailə, kollegial) münasibətdə müəyyənedici mövqeyini xarakterizə edir. Yalnız dövlət hakimiyyəti cəmiyyət həyatının bütün sahələrinə mötəbər təsir göstərmək, lazım gəldikdə isə məcbur etmək qabiliyyətinə malikdir ki, bu da ona hərtərəfli, suveren xarakter verir. Dövlət hakimiyyətinin dövlət daxilindəki gücü onun xaricdəki müstəqilliyi ilə sıx bağlıdır. Dövlət statusu onu beynəlxalq hüququn müstəqil subyekti kimi çıxış etdiyi beynəlxalq münasibətlərdə müstəqil edir. Dövlətin xarici siyasəti ictimai-siyasi sistemindən, iqtisadi inkişafından, ərazisi baxımından, əhalisinin sayından və digər şəraitdən asılı olmayaraq bütün dövlətlərin suveren bərabərliyinə əsaslanır. Dövlətlərin suveren bərabərliyinin bu prinsipi BMT Nizamnaməsində təsbit edilmişdir və müasir beynəlxalq hüququn hamı tərəfindən qəbul edilmiş prinsiplərindən biridir. “Suverenlik” anlayışı uzun müddətdir bilavasitə keçmişdə mütəfəkkirlərin dövləti müəyyən etmək üçün istifadə etdiyi “suveren hökmdar” anlayışı ilə bağlıdır. Müxtəlif sferalarda beynəlxalq mexanizmlərlə oynayan bir çox ölkələrin hakimiyyət orqanları daxili siyasətdə faktiki olaraq müstəqilliklərini itirmişlər ki, bu da dövlətlər tərəfindən suverenlik və konstitusiya, identiklik keyfiyyətlərinin itirilməsinə səbəb olmuşdur. Milli hakimiyyət orqanlarının bu yanaşması fəvqəlmilli qurumların hədsiz fəaliyyətinin katalizatoruna çevrilib və bu da beynəlxalq yardımçı

strukturların milli dövlətçiliyə təzyiqinin artması ilə nəticələnib. Belə nəticəyə gəlmək olar ki, yalnız milli yurisdiksiyaların sərhədlərinin müəyyən edilməsində subsidiarlıq prinsipinə riayət etməklə onun bütün iştirakçılarının maraqlarına cavab verən tənzimləmə sistemi qurmaq olar.

Dövlətin ərazi bütövlüyü dövlətlərarası münasibətlərdə sabitliyin təmin edilməsinə yönəlmiş beynəlxalq hüququn fundamental prinsiplərindən biridir. 1945-ci ildə BMT Nizamnaməsinin qəbulu ilə əsası qoyulan bu prinsipin mahiyyəti dövlətin ərazisinin istənilən təcavüzdən, müdaxilələrdən qorunmasıdır. BMT Nizamnaməsi hər hansı bir dövlətin ərazi bütövlüyünə (toxunulmazlığına) və siyasi müstəqilliyinə qarşı güc tətbiq etmək hədəsini və ya güc tətbiqini qadağan edirdi. Dövlətin ərazi bütövlüyü onun sərhədlərinin toxunulmazlığı və ərazisinin toxunulmazlığı deməkdir. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası birbaşa Azərbaycandan öz ərazisinin bütövlüyünü və toxunulmazlığını təmin etməyi tələb edir. 2024-cü il dekabrın 28-də Azərbaycan Respublikasında 2025-ci ilin “Konstitusiya və Suverenlik İli” elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin imzaladığı Sərəncamda göstərilir:

“Konstitusiyanın preambulasında Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin, suverenliyinin və ərazi bütövlüyünün qorunması başlıca niyyətlərdən biri kimi bəyan edilmişdir. Lakin Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü nəticəsində torpaqlarımızın 20 faizinin 30 ilə yaxın müddətdə işğal altında qalması Azərbaycan Respublikasının suveren hüquqlarının həmin ərazilərdə tətbiqinə imkan verməmişdir. Ermənistanın işğalçılıq siyasətinə son qoyulması və ölkəmizin ərazi bütövlüyünün, suverenliyinin bərpa edilməsi Azərbaycan xalqının milli ideyasının əsas məqsədlərindən birinə çevrilmiş, cəmiyyətimizin bütün resursları bu tələyəli vəzifənin həllinə yönəldilmişdir.

2020-ci il sentyabrın 27-də Ermənistanın təxribatlarına cavab olaraq başlanmış Vətən müharibəsində tarixi qələbə və 2023-cü il sentyabrın 19–20-də həyata keçirilmiş uğurlu antiterror əməliyyatı nəticəsində ölkəmizin ərazi bütövlüyü və suverenliyi tam bərpa edilmiş, Azərbaycan Konstitusiyasının hüquqi qüvvəsi işğalın aradan qaldırıldığı bütün ərazilərdə bərqərar olmuşdur. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2024-cü il 19 sentyabr tarixli 294 nömrəli Sərəncamına əsasən, sentyabrın 20-si Azərbaycan Respublikasında Dövlət Suverenliyi Günü elan edilmişdir.

Konstitusiyamızın bəyan etdiyi niyyətlərdən biri kimi ərazi bütövlüyümüzün və suverenliyimizin tam bərpa olunduğunu, 2025-ci ildə Konstitusiyamızın qəbul edilməsinin 30-cu və Vətən müharibəsində qələbəmizin 5-ci ildönümünü nəzərə alaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq qərara alıram:

2025-ci il Azərbaycan Respublikasında “Konstitusiya və Suverenlik İli” elan edilsin” (1).

Azərbaycan Respublikasının dövlət bütövlüyü konstitusiya prinsipidir, yəni Azərbaycan Respublikası ayrı-ayrı tərkib hissələrinin cəmi deyil, vahid, bölünməz bir dövlətdir. Onun bütövlüyü hakimiyyət sisteminin birliyi, vahid iqtisadi məkan, ərazi üstünlüyü və qanunun aliliyi ilə təmin edilir. Azərbaycan Respublikasının dövlət bütövlüyü ərazi bütövlüyü və siyasi bütövlüyü və ya ölkənin siyasi (dövlət) birliyi ilə xarakterizə olunur. Azərbaycan Respublikası: Azərbaycan Respublikasının bərabər subyektləri olan ərazilərdən, respublika əhəmiyyətli şəhərlərdən, muxtar vilayətdən və rayonlardan ibarətdir. Azərbaycan Respublikasının quruluşu onun dövlət bütövlüyünə, dövlət hakimiyyəti sisteminin birliyinə, Azərbaycan Respublikasının dövlət orqanları ilə Azərbaycan Respublikasının təsis qurumlarının dövlət orqanları arasında yurisdiksiya sahələrinin və səlahiyyətlərinin delimitasiyasına, Azərbaycan Respublikasında xalqların bərabərliyinə əsaslanır.

“Dövlətin ərazi quruluşunun yaranmasının və inkişafının tarixi aspektlərinin öyrənilməsi müasir Azərbaycan Respublikası əhalisinin ölkə Konstitusiyasının 11-ci maddəsi ilə təsbit edilmiş ərazi üzərində suverenlik hüququnun əsaslandırılması üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Konstitusiyanın müqəddiməsində göstərilmişdir ki, Azərbaycan xalqı özünün çoxəsrlik dövlətçilik ənənələrini davam etdirərək, indiki və gələcək nəsillər qarşısında öz məsuliyyətini anlayaraq, məskunlaşdığı tarixi ərazidə dövlət qurmaq hüququndan istifadə edərək, Azərbaycan dövlətinin müstəqilliyini, suverenliyini və ərazi bütövlüyünü qorumaq niyyətini bəyan edir. Azərbaycan Respublikasının dövlət suverenliyinin, ərazi bütövlüyünün və dövlət sərhədinin toxunulmazlığının təmin edilməsi sahəsində hüquqi, təşkilati və iqtisadi yönümlü tədbirlərin həyata keçirilməsinin əsas məqsədi dövlətin ərazi quruluşunun sabitliyinə nail olmaqdan ibarətdir” (2, s.3).

Xalqların və dövlətlərin mövcudluğu onların suverenliyi olmadan mümkünsüzdür. Bütün ölkələrin konstitusiyalarında təsbit olunub ki, suverenliyin mənbəyi xalq, onun suverenliyini həyata keçirən vasitə isə dövlətdir.

Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün mühüm təminatı dövlət sərhədinin, ərazisinin, sularının, hava məkanının və s. statusunun müəyyən edilməsi və mühafizəsi ilə bağlı bütün məsələlərin dövlət orqanlarının müstəsna yurisdiksiyası altında həlli yollarının cəmlənməsidir. Buraya müharibə və sülh, müdafiə və təhlükəsizlik məsələləri, silah, sursat, hərbi texnika və digər hərbi əmlakın alqı-satqısı və alınması qaydasının müəyyən edilməsi, habelə xarici siyasət və beynəlxalq münasibətlər, Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələri və xarici iqtisadi əlaqələri və s. məsələləri əlavə etmək lazımdır.

Dövlət hakimiyyəti xüsusi əlamətlərlə – suverenlik, alilik, müstəqillik, sər-bəstliklə xarakterizə olunur. Dövlət hakimiyyəti anlayışı ilə “dövlət suverenliyi” anlayışı sıx bağlıdır. Suverenlik – hakimiyyətin özü, yəni onun ali və müstəqil hüquqi hakimiyyət olmasını təmin edən bir əlamətdir.

Əsas dəyərləri ilə Konstitusiya bir tərəfdən beynəlxalq hüququn milli qanunlardan üstünlüyünü tanıyır, və bu, ilk növbədə, beynəlxalq hüququn hamı tərəfindən tanınmış prinsip və normalarına uyğun olaraq insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının tanınması, riayət edilməsi və qorunmasıdır, digər tərəfdən, Konstitusiya Azərbaycan Respublikasının BMT çərçivəsində digər suveren və bərabərhüquqlu millətlərlə birləşmiş bir millət kimi dövlət suverenliyini təsbit edir. Konstitusiyanın aliliyi bütün Azərbaycan xalqının suverenliyinin ən yüksək ifadəsidir.

“XX əsrin ortalarında demək olar ki, bütün dövlətlərin dövlət xadimlərinə suverenliyi dövlətin hər hansı bir əlaməti kimi, yəni onun hakimiyyət səlahiyyətlərinin əsası kimi görmək istəyirdilər. Əslində isə dövlət hakimiyyəti yalnız xalqın suveren hüquqlarının nəticəsi olaraq xalq tərəfindən müəyyən olunmuş hədlərdə səlahiyyətlərə malikdir. Hakimiyyət və onu təmsil edən orqanlar suverenliyə malik deyillər. Çünki sonuncu dövlətin əlamətidir” (3, s.32).

Siyasi bütövlük dövlət hakimiyyətinin birliyi ilə xarakterizə olunur. Əgər onun bütün ərazisində siyasi bütövlüyü (dövlət birliyi) yoxdursa, dövlətin bütövlüyü mümkün deyildir. Siyasi bütövlük, öz növbəsində, bütün vətəndaşların qanun və məhkəmə qarşısında bərabərliyi ilə təmin edilir; onun əldə edilməsi üçün əsaslardan asılı olmayaraq, vahid və bərabərhüquqlu vətəndaşlığı təmin edilir; Azərbaycan dili Azərbaycan Respublikasının bütün ərazisində vahid dövlət dili kimi müəyyən edilir və s.

Beləliklə, müxtəlif təzahürlərdə suverenliyə tənzimləyici bazada kifayət qədər diqqət yetirilir, lakin hələ də əlavə qanunvericilik işini tələb edən sahələr var.

20-ci əsrin sonlarından başlayaraq suverenliyin kibertəhlükəsizliyin müxtəlif təzahürlərində təmin edilməsi məsələləri tədricən siyasi və hüquqi gündəmə daxil olmuşdur. Bu cür təzahürlərə informasiya - kommunikasiya texnologiyaları vasitəsilə dövlətin daxili işlərinə (məsələn, seçkilərə) müdaxilənin qarşısının alınması, vətəndaşların və təşkilatların məlumatlara “kənardan” icazəsiz girişdən qorunması, ayrı-ayrı dövlətlərdə daxili siyasi vəziyyətin sabitliyini pozmağa yönəlmiş informasiya təzyiqinə qarşı mübarizə daxil ola bilər.

Beynəlxalq birliyin, dövlətlərarası və millətlərarası münasibətlərin indiki inkişaf mərhələsində suverenlik və ərazi bütövlüyü problemi getdikcə aktuallaşır. Hazırda nəzərdən keçirilən milli vəzifələr arasında iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətinin artırılması, Azərbaycan Respublikasının investisiya cəlbediciliyinin artırılması, xarici bazarlarda ayrı-seçkiliyə qarşı mübarizə, ÜDM-in köklü artımı, Azərbaycan Respublikasının qlobal iqtisadi sistemə inteqrasiyası, elmi-texniki, təhsil, mədəniyyət və humanitar əlaqələr sahəsində əməkdaşlıq əsasında ölkənin modernləşdirilməsi məqsədilə xarici siyasət fəaliyyətinin inkişafı daxildir.

Azərbaycanın xarici siyasətinin ən yüksək prioriteti fərdin, cəmiyyətin və dövlətin maraqlarının qorunmasıdır. Bu proses çərçivəsində əsas səylər ölkənin etibarlı təhlükəsizliyini təmin etmək, onun suverenliyini və ərazi bütövlüyünü qorumaq və möhkəmləndirmək, dünya birliyində güclü və nüfuzlu mövqelərə və bu kimi əsas məqsədlərdən birinə nail olmağa yönəldilmişdir ki, bu da Azərbaycan Respublikasının müasir iqtisadi inkişafı üçün zəruri olan böyük dövlət kimi maraqlarına cavab verir.

Azərbaycanın suverenlik anlayışı müasir dünyada Azərbaycanın fiziki və psixoloji qorunmasının, milli dövlətçiliyin və etnik kimliyin, demokratiyanın qorunması və genişləndirilməsi yolu ilə suverenliyin əldə edilməsinin şərti kimi müəyyən edilə bilər.

Son onilliklərdə dünyada baş verən çoxsaylı dəyişikliklərə baxmayaraq, suverenlik əksər dövlətlərin konstitusiyaya sisteminin əsasını təşkil edir. Bu gün demokratik hüquqi dövlətlərin suverenlik dairəsi daxili və xarici amillərlə, habelə hüquqi normalarla əhəmiyyətli dərəcədə məhdudlaşır. Bununla belə, konstitusiyada təsbit edilmiş müddəalar, dövlətin ərazisində dövlət hakimiyyətinin aliliyi, müstəqilliyi və muxtariyyəti, beynəlxalq ünsiyyətdə müstəqillik, ərazinin bütövlüyü və toxunulmazlığının təmin edilməsidir.

Azərbaycan bərabərlik, qarşılıqlı hörmət və qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq prinsiplərinə əsaslanan sabit beynəlxalq münasibətlər sistemində maraqlıdır. Bu sistem dünya birliyinin hər bir üzvünün siyasi, hərbi, iqtisadi, humanitar və digər sahələrdə etibarlı təhlükəsizliyini təmin etmək üçün nəzərdə tutulub.

Hərbi qüvvə dövlətlər arasında münasibətlərdə öz əhəmiyyətini saxlasa da, iqtisadi, siyasi, elmi-texniki, ekoloji və informasiya amilləri getdikcə daha mühüm rol oynayır. Azərbaycan Respublikasının milli gücünün əsas komponentləri kimi intellektual, informasiya və kommunikasiya imkanları, əhalinin rifahı və təhsil səviyyəsi, elmi və istehsal resurslarının birləşmə dərəcəsi, maliyyə kapitalının konsentrasiyası və iqtisadi əlaqələrin şaxələndirilməsi ön plana çıxır. Bu da güclü dövlətin milli və iqtisadi təhlükəsizliyinin əsasını təşkil edən əsas amillərdən biridir.

Bəzi müəlliflərin iddia etdiyi kimi, bu gün Azərbaycan üçün artıq suverenliyin zəruriliyi müzakirə edilmir. Əsas məsələ suverenliyin necə qorunub saxlanması və demokratik təsisatların mövcudluğunun təmin edilməsidir. Ölkəni xarici təhlükələrdən qorumaq üçün standart dövlət hərbi maşınının əvvəllər istifadə olunan mexanizmləri eyni effekti vermir. Əksinə, effektiv vasitə güclü milli iqtisadiyyat, sənaye, vətəndaşların məşğulluğu, layiqli həyatı təmin edən ədalətli gəlirlər və bütün bunların nəticəsində ölkənin milli təhlükəsizliyidir.

Azərbaycan Respublikası qədim və zəngin tarixə malik suveren dövlət olub və olaraq qalır. Təbii ki, Azərbaycanın dövlət qurumları və əhalinin əksəriyyətinin – azərbaycanlıların və ölkəmizdə yaşayan digər xalqların mentaliteti də özünəməxsusdur. Azərbaycan Respublikası ənənələri, tarixi, dövlətin çoxmillətliliyini, öz coğrafi mövqeyini nəzərə alaraq özünəməxsus şəkildə demokratiya kimi ümumbəşəri dəyərlərə doğru irəliləyir. Azərbaycan tolerant və multikultural dövlətdir. Lakin o, bir çox başqa ölkələr kimi, əsassız və mücərrəd dəyərləri qəbul etmir.

“Azərbaycan Respublikasının suveren dövlət kimi konstitusion - hüquqi statusu Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası tərəfindən verilən hüquqi xarakteristikadır. O, Azərbaycan Respublikasının suverenliyini onun bütün ərazisində təsdiq edir. Konstitusiyanın 11-ci maddəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikası ərazisi vahiddir, toxunulmazdır və bölünməzdir. Azərbaycan Respublikasının daxili suları, Xəzər dənizinin (gölünün) Azərbaycan Respublikasına mənsub olan bölməsi, Azərbaycan Respublikasının üzərindəki hava məkanı Azərbaycan Respublikası ərazisinin tərkib hissəsidir. Azərbaycan Respublikasının ərazisi özgəninkiləşdirilə bilməz. Azərbaycan Respublikası öz ərazisinin heç bir hissəsini

heç bir şəkildə kimsəyə vermir: yalnız Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin qərarı ilə Azərbaycanın bütün əhalisi arasında referendum keçirmək yolu ilə, Azərbaycan xalqının iradəsi əsasında dövlət sərhədləri dəyişdirilə bilər” (3,s.34).

O da zərurətdir ki, dövlət suverenliyi anlayışına uyğun gələn bütün bunlar həm ölkə daxilində, həm də xaricdə Azərbaycan Respublikasını baş verən obyektiv proseslərdən – qloballaşmadan, iqtisadi fəaliyyətin transmilliləşməsindən, müxtəlif sivilizasiyaların yaxınlaşmasından ayırmağa çalışanlar tərəfindən gərək sui-istifadə olunmasın. Azərbaycan Respublikasının bütün əhalisinin maraqlarını müdafiə etmək lazımdır.

Beləliklə, Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində otuz ildən artıq Azərbaycanın de-facto suverenliyi ölkəmizin işğaldan azad edilməsi və ərazimizdə separatizmə son qoyulması nəticəsində de-yure təmin edilmişdir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasında 2025-ci ilin “Konstitusiya və Suverenlik İli” elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin imzaladığı Sərəncam.// <https://president.az/az/articles/view/67775> 1/8 /28.12.2024/
2. Hüseynov S.Z. Azərbaycan Respublikasının dövlət və inzibati ərazi quruluşunun konstitusion əsasları. Hüquq üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim olunmuş dissertasiyanın avtoreferatı. Bakı-2016, 15 s.
3. Rzayeva P.A. Dövlətin suverenliyi onun konstitusion hüquqi statuslarından biri kimi. “Qanun”, 04 (258), 2016, s.31-34
4. Клишас А.А. Суверенитет и новые вызовы с точки зрения права |council.gov.ru/services/discussions/blogs/100773/24.01.2019/
5. Суверинитет.//<https://www.booksite.ru/fulltext/1/001/008/107/296.htm>/09.03.2025/

Rəyçi: f.e.d.. prof. Rəna Mirzəzadə